

pendre-ho seriosament, tenint en compte que MN > nd és un fenomen concebible però enterament excepcional, caldria que trobéssim una base indoeuropea en TER- o TUR-, amb força verbal (perquè formés un participi), i amb significat aplicable.

Doncs res d'això no es veu, o bé els enllaços són molt discutibles i vagues: no serà (s)TER- 'líquid brut', 'embrutar' (Pok., *Idg. Et. Wb.*, 1031), cosa que evidentment no escau a l'aigua d'una font. L'arrel TU/TEU- més que 'rajar' és 'fondre's, desfer-se' i no té (es pot dir) formes amplificades amb -R-. L'arrel TER/TOR- (IEW, 1089), del gr. *torós* i scr. *taráh*, és 'llest', 'penetrant', 'ràpid'; i és la que Krahe (*Unsere Älteste Flussnamen*, 57) pren per base d'un gran nombre de noms de riu europeus (*Taro, Thérain* etc.); però si això va bé per a rius, ja és molt menys adequat a una font o deu. TUR- (IEW, 1083) tindria un valor com 'fort', 'valent' (gal TURONES): seria, doncs, un gal \*TUROM- 'el que s'infla, desborda, sobreix'? Resta encara ben vague.

I per damunt de tot, aquesta construcció descansa només en una menció documental única *Torumno* de 882, trobada segons crec per Sabarthès, en el *Dict. Top. de l'Aude*. Falta saber si aquesta dada única i isolada està ben llegida (no seria escrita *-ino?*, llavors ja no valdria la interpretació). En definitiva la cosa més probable és que aquesta menció, isolada, sigui una llatinització notarial, a base de GARUMNA, mancada de valor.

En fi es podria operar a base del mot *onno* «flumen» del glossari d'Endlicher, que alguns interpreten 'corrent d'aigua' (Aebischer, *RCelt.* XLIV, 327) i comparen amb irl. mj. *on* o *an* 'aigua'; i gal \*ONĀ en diversos hidrònims (Pokorny, *BzNFg.* II, 37ss.; *Wiss. Fgsber.*, 153, 173) (d'aquí potser el nom del riu *Onyar?*) Però deixant de banda que Weisgerber (*Spr. d. FKelt.*, 63 veu tot això molt més escèpticament que Pok. (IEW, 807.4f.), caldria trobar una explicació per a l'element inicial TOR- o TER-. ¿Potser a base del còrn. *ter*, ky. mj. *tyrr* 'ell trenca', Pedersen (*VglGrKelt.* II, 337), d'on un TER-ONN- 'aigua irrompent'? No s'hi conjuminaria gens la -ND- de les dades de PCardenal, Marcabré, i dels noms *Terondel* i *Teronda*, documentats des dels Ss. IX-XII; ni tampoc el fet que és *tor-*, i no pas *ter-*, el vocalisme documentat en els dos trobadors, i en totes les dades catalanes; i el més antic dels dos, segons les dades del PSW i de Nègre.

En definitiva, doncs, és l'etimologia basco-ibèrica l'única que compta amb indicis objectius i sòlids.

<sup>1</sup> Lahuc, *St. Pons de Thomières*, p. 30; havia de ser molt important perquè donava nom a tota una gran secció del terme (pp. 16-18, que és la part on hi ha l'emplaçament de la *villa romana*) (veg. pp. 2-3 i 44). — <sup>2</sup> Forma de la major part dels mss., segons Appel, *Chrest.*, 77.16, si bé hi ha *teron* en el ms. A i *tiron* en el ms. D. — <sup>3</sup> Un cas relacionable pot ser el del basc comú *garondo/garando*, que ja figura en el b.-nav. Leizarraga (1571) en la forma *garhondo*, al costat de l'a.-nav., ronc. i bisc. *garrondo* «nuca, cerviz». Mitxelena (*FonHivca.*, 331) l'analitza com

*gara* 'crani' (Azkue)+el mateix *ondo* «planta de àrbol, tronco, cepa, fondo, lado»; i com un cas més de les alternances de -r i -rr degudes a la «neutralització de l'oposició fonemàtica en aquesta posició». S'hi podria potser equiparar al cas de ITURRI i (1)TURONDO. — <sup>4</sup> El que més ens en fa dubtar en aquest cas, és que si hi havia -ANDI hauríem de tenir *-án* amb *n* dental i fixa en aranès (escruiérem llavors *Torann*). Però Mn. Condò ho anotava amb *-n*, i jo també ho vaig sentir així a Canejan el 1933 (i a algú altre); val a dir que en la meua enquesta de 1924 havia anotat *turán* amb *-nn*, en el poblet mateix. Hi ha hagut verament doble forma arrelada? Em fa creure que no, el fet que la gent dels alts de la vall d'Aran (Pujolo), que també hi pastoregen, i on la -N' és caduca normalment, diuen *turá* (Gessa, 1930). És clar que també es podria tractar d'alguna altra combinació basca d'ITURRI. Cf. *Angiano, Galdakano, Elkano* etc.

*Torondo* 'bony' hapax d'un ms. val. del S. xvi (*AlcM*), i la dita «sobre bony *torongo*» (Salvà, *Callosa d'En S.* II, 126), són el cast. ant. *torondo* (veg. TOLONDRO, DECH/DCEC); l'esporàdica doc. val. fa pensar més en un castellanisme que en res de mossàr.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Al N. de l'Ebre només el sé a Benasc: «ixo caso ye pleno de *turons*: ese cazo está lleno de abolladuras» (Ferraz, p. 105). Cast. *tolondroso* 'arraïmat', 'ple de bony', en Vicente Burgos c. 1490: «semen botrosom», p. p. Metmann 1971, p. 342, 17.2.

*Toronja*, V. *taronja* *Torpa*, *torpada*, V. *torba* (TORBAR)

<sup>35</sup> *Torpall* 'persona nècia' mot només usat per EValor (i *torpalleria*): el seu isolament en valencià i en tot el cat. no permet creure en un derivat del ll. TURPIS 'vergonyós' ni TORPOR 'ensopiment'; probablement, alteració del castellanisme *estropall* 'estropajo' (CRos, 101), si bé atret pel cat. *torbat*, *destorball* i el cast. *torpe*.

*Torpe* i *torpesa*, són castellanismes intolerables, per *barroer*, *desmany(ot)at*, *maldestre*, *inhàbil* (mots més bonics i expressius, segons el matís). *Torpede*, *torpedinar*, *torpediner*, V. *torpor*. *Torper*, derivat ocasional de *torb* 'destorb'. +*Torpid*, V. *torpor*.

TORPOR, 'flaqueza i lentitud del cos i la intel·ligència' [fi S. xv, DAg; AlcM] (no confondre amb el cast. *torpeza*, de significat i etimologia ben diferents), pres del ll. *torpor*, -*ōris* id., derivat de *torpère* 'ser balb, estar paralitzat'. +*Tōrpid* 'terme medical per als mals i inflors d'evolució lenta i poc maligna': «el *virbol* emp. és una dermatosi de la cara, consistent en una placa vermella i escamosa, d'evolució *tōrpid*», Alsina Bofill (*Ann. Med. Ac. C. Med.* LXVIII, 689).

*Torpede* [DOrt.], pres del ll. *torpèdo*, -*ānis*, peix de la família de la rajada, proveït d'un aparell elèctric amb el qual ataca i paralitza els seus enemics: d'aquí aplicat al projectil de guerra naval; *torpedinar* [DOrt.],